

kiajalla pakanoilla ei viitattu yksinomaan muinoin eläneisiin roomalaisiin ja kreikkalaisiin, vaan myös aikalaisyryhmiin, kuten mongoleihin ja arabeihin. Esimerkiksi Marenbon mainitsee fransiskaaniveljien, Johannan Plano Carpinin ja Wilhelm Rubrukin 1200-luvun puolivälissä tekemät lähetys- ja tutkimusretket kauko-itään. Molempien teokset ovat saatavilla suomennoksina (Sami Janson ja Antti Ruotsala).

Teoksen viimeinen osa käsittelee ajanjaksoa 1400–1700. Uuden ajan alkua lähestyttäessä tekstien ja pakanoita koskevien keskustelujen määrä luonnollisesti kasvoi merkittävästi. Löytöretkien myötä maailmankuva avartui. Jo kymmenisen vuotta Kolumbuksen löytöretkien jälkeen Baptista Mantualainen (k. 1516) kommentoi, että selvästä evankeliumia ei ollut vielä saatettu kaikkien maailman kansojen tietoon. Pakanat voivat silti seuraamalla luonnollista moraalityötä ja katumalla pahoja tekojaan saavuttaa jonkinlaisen onnellisuuden kuolemansa jälkeen. Kirjan epilogissa edetään Leibniziin saakka ja kerrotaan hänen mielenkiinnostaan Kiinaa ja sen kulttuuria sekä uskontoja kohtaan. Loppuluvut jäävät vääjäämättä kursorisiksi.

Marenbon on kirjoittanut viimeiset luvut vahvistaakseen teesiään keskiajan ja varhaisen uuden ajan keskustelujen välisestä jatkuvuudesta. Teos osoittaa, että yksipuolinen näkemys keskiajan läntisen Euroopan ahdasmielisestä suhtautumisesta pakanoihin ja muihin uskontoihin ei pidä paikkaansa. Suvaitsevaisuus ei ollut varhaisen uuden ajan myötä syntynyt ilmiö, joka puuttui keskiajalta. Ennemmin tietyt teemat ja ideat toistuvat yhtä uudelleen filosofian ja kirjallisuuden historiassa.

Tällaisen ensyklopedisen teoksen luettuaan voi aina kysyä, miksei kirjoittaja ole ottanut mukaan joitakin tekstejä tai miksi jotkut teemat ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tätä laajemmaksi kirjaa tuskin oli-

si voinut saattaa. Kunnianhimoinen teksti onnistuu tiiviydestään huolimatta kuvaamaan pakanoisuuden ongelmaa kiinnostavasti ja monipuolisesti. Se myös haastaa lukijan pohtimaan omaa suhdettaan sekä historiassa esiintyneisiin näkemyksiin että nykypäivän ajatteluun.

RITVA PALMÉN, TEOL. TRI

LAWRENCE A. CLAYTON Bartolomé de las Casas: A Biography. Cambridge: Cambridge University Press 2012. 498s.

Alabaman yliopiston emeritusprofessori Lawrence A. Clayton on erikoistunut Latinalaisen Amerikan historiaan, josta hän on julkaissut muun muassa teoksen *A History of Modern Latin America* (2005). Eläkkeelle jäätyään hän on keskittynyt intiaanien puolustajana tunnetun espanjalaisen dominikaanin ja Chiapasin piispan Bartolomeus de las Casasin (1485–1566) elämään ja toimintaan. Häneltä on ilmestynyt aihepiiristä jo kaksikin monografiaa: *Bartolomé de las Casas and the Conquest of the Americas* (2011) sekä nyt arvioitavana oleva Las Casasin biografia.

Bartolomeus de las Casasin elämä ja kirjoitukset ovat kiinnostava ja merkittävä pala länsimaista historiaa. Ne valaisevat löytöretkien ja siirtomaavallan varhaisvaiheita, jolloin eurooppalainen kulttuuri ja sivilisaatio laajeni uuteen maailmaan. Bartolomeuksen elämänvaiheet vievätkin lukijan keskelle kulttuurien välistä konfliktia, joka johti (väki) vallan, alistamisen ja pakkokristillistämisen ongelmiin. Toisaalta Bartolomeuksen oma ääni, jota Clayton nimenomaan haluaa tuoda teoksensa esille, korostaa kristillistä lähimmäisenrakkautta ja oikeudenmukai-

suutta. Toisin kuin monet aikalaisensa, hän kohteli alkuperäisasukkaita tasavertaisina ja puhui heidän luonnollisten oikeuksiensa ja vapauksiensa puolesta. Bartolomeukselle koko ihmiskunta oli yhtä.

Bartolomeus de las Casasin elämänpolku olisi voinut olla myös täysin toisenlainen. Hänen isänsä Pedro seilasi Kolumbuksen seurueessa tämän lähtiessä toiselle purjehdukselle kohti uutta maailmaa vuonna 1493. Isänsä välityksellä Bartolomeus tutustui orjakauppaan, ja hänellä itselläänkin oli intiaanipalvelija Juanicco, jonka isä oli tuonut mukanaan. Bartolomeus pääsi ensimmäiselle matkalleen kohti uutta maailmaa ja saapui Kuuban itäpuolella sijaitsevalle Hispaniolan saarelle vuonna 1502. Hänelle tarjottiin mahdollisuutta vastaanottaa encomienda, hallintaoikeus Hispaniolassa sijaitsevaan maa-alueeseen ja sen alueella eläviin alkuperäisasukaisiin. Encomienda edellytti, että sen haltija huolehtii alueensa asukkaiden hyvinvoinnista ja käännättä heitä kristinuskoon. Bartolomeus kuitenkin näki (ja ilmeisesti osallistui aluksi myös itse) hyvin väkivaltaisiin, aseellisiin toimiin alkuperäisväestöä kohtaan, mutta kääntyi pian maanmiehiään vastaan. Hän kävi elämänsä aikana useita kertoja uudella mantereella ja toimi Etelä-Meksikossa sijaitsevan Chiapasin kaupungin piispana.

Bartolomeus de las Casasin koko kirjallinen tuotanto käsittelee niitä epäkohtia, joita hän kohtasi espanjalaisten valloittajien taholta suhteessa uuden maailman alkuperäisväestöön. Hänen teoksistaan *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* ja *Apologética historia sumaria de las gentes destas Indias* tuli niin kutsutun mustan legendan lähdekirja. Mustan legendan käsitteellä viitataan löytöretkien ajan Espanjaan ja niihin raakuuksiin, joilla valloittajat kohtelivat alkuperäisasukkaita.

Claytonin laatima biografia on kiinnostava nimenomaan siksi, et-

tä se perustuu aikalaislähteiden lähi- lukuun. Hän antaa etusijan Bartolomeus de las Casasin omille koke- muksille ja mielipiteille, kuten myös hänen vastustajiensa ja hallitsijoi- den äänelle. Clayton käyttää Bartolomeuksen teoksista päällähteenään modernia, neljätoista erilliste- osta sisältävää editiokokoelmaa *Ob- ras completas*.

Sekundaarilähteinään Clayton käyttää muuta aikakautta koskevaa tutkimuskirjallisuutta, jonka mää- rä on mittava, tutkimushan jatkuu edelleen. Lisäksi nimenomaan Bar- tolomeusta koskeva sekundaarikir- jallisuus on hyvin heterogeenistä: mukaan mahtuu monenlaista tul- kintaa hagiografisesta kirjallisuu- desta hyvinkin kriittisiin analyysei- hin. Claytonin mukaan käyttökel- poisinta materiaalia on löytynyt ihmisoikeuksia ja tomismia koskevista tutkimuksista sekä teoksista, joissa Bartolomeusta analysoidaan histo- riologisena, antropologina, piispana ja lähetystyöntekijänä sekä vapau- tuksen teologian varhaisedustajana.

Bartolomeus ja hänen aikalaisen- sa kutsuivat alkuperäisasukkaita in- tiaaneiksi, koska mantereen löytä- jät luulivat tulleensa Intiaan. Viitta- tessaan alkuperäislähdeaineistoon Clayton käyttää teoksessaan alku- peräisasukkaista joko 'Indian'- tai 'Amerindian'-käsitteitä. Jälkimmäi- sellä hän viittaa koko uuden maail- man kattavaan väestöön erotukse- na laajalti käytössä olevasta 'Ame- rican Indian'-käsitteestä, joka rajaa asukkaita maantieteellisesti. Käsite Amerindian on siis vastaavanlainen käsite kuin esimerkiksi afrikkalainen tai eurooppalainen, jotka viittaavat yleisesti vastaavien maanosien ihmisiin. Hän huomauttaakin, että 'Americas'-käsitteen keksi saksalai- nen kartantekijä 1500-luvun alussa luullessaan että italialainen Amerigo Vespucci -niminen henkilö oli yhtä lailla uuden maailman löytäjä kuin Columbuskin.

Kuten Clayton toteaa, käsite "ot- her" tuli angloamerikkalaisessa tut- kimuksessa käyttöön vasta 1900-lu-

vun puolivälissä kuvaamaan kult- tuureita, joissa ei ollut kirjoitettua kieltä. Käsitettä käytettiin myös viit- taamaan kouluja käymättömiin or- jiiin tai naisiin. Claytonin mukaan Bartolomeus olisi hyväksynyt myös käsitteen "other" käytön, koska hän tunsii antavansa äänen nimen- omaan kaikille Espanjan vallan alla eläville "toisille".

Biografia on rakennettu niin, että siinä seurataan Bartolomeuksen elä- mänvaiheita vuosi vuodelta hänen oman tuotantonsa ja muiden aika- laislähteiden valossa. Teoksen kaksi lukua poikkeaa kuitenkin tästä käy- tännöstä, eivätkä ne niinkään perus- tu Bartolomeuksen omaan tuotan- toon vaan hänen reseptiohistorian- sa tarkasteluun laajemmassa histori- allisessa kontekstissa. Ensimmäises- sä tällaisessa luvussa Clayton vertaa "amerintiaanien" kokemaa kärsimys- tä afrikkalaisen orjuuden historiaan. Toinen modernista tutkimuksesta esille nouseva teema on kysymys in- tiaanien omasta aktiivisesta toimin- nasta eli toimijuudesta suhteessa valloittajiin: kuinka he sopeutuivat valloittajien kristilliseen kulttuuriin? Minkälaista omaa kulttuuria pää- omaa he pystyivät säilyttämään ja missä määrin he omaksuivat valloit- tajiensa tapoja ja kristillistä uskoa?

Clayton kiinnittää teoksessaan huomiota myös siirtomaahistorian aikana monin eri tavoin värittynei- den käsitteiden erilaisiin käyttöyh- teyksiin ja merkityssisältöihin alku- peräislähdeaineistossa ja sekundaarikirjallisuudessa. Espanjalaiset käyt- tivät vuodesta 1492 lähtien aina 1600-luvulle asti uuden maailman valloituksista puhuessaan käsitettä 'conquista'. Käsite eksplikoii euroop- palaista ylemmyyttä, voimaa ja vah- vuutta suhteessa alempiarvoiseen alkuperäiskulttuuriin. On kuiten- kin huomattava että monet moder- nit tutkijat alkoivat käyttää eri systä johtuen samasta aikakaudesta käsi- tettä 'encounter', jonka mukaan al- kuperäiskulttuureja ei ajatella eu- rooppalaista kulttuuria alempiarvoi- sina. Modernissa tutkimuksessa ky-

seiseen aikakauteen viitataan myös neutraalilla "contact period" -käsi- teellä. Claytonin mukaan encoun- ter-käsite, mutta erityisesti "con- tact" on käyttökelpoinen kuvatta- essa myös Bartolomeuksen suhdet- ta "amerintiaaneihin": espanjalaiset kohtasivat heissä samanarvoisen kulttuurin. Bartolomeus olisi Clay- tonin mukaan hyväksynyt käsitteiden käytön omien tarkoituseriensä il- maisemiseen. Bartolomeus ei pel- kästään pyrkinyt puolustamaan in- tiaanien elämänmuotoa, kulttuuria ja oikeutusta omaan kulttuuriinsa vaan pyrki myös perustamaan hei- dän ja espanjalaisten keskinäisiä yh- teisöjä, jopa heidän välisiä suhteita.

Loppuelämänsä vuodesta 1547 lähtien Bartolomeus eli Espanjassa, koska ajatteli pystyvänsä sieltä kä- sin vaikuttamaan paremmin maan- sa harjoittamaan politiikkaan "amer- intiaaneja" kohtaan. Hän pyrki muun muassa lakkauttamaan sortavan en- comienda-järjestelmän ja sai tämän vuoksi laajalti kritiikkiä ja vihamiehiä encomienderoksista. Heistä kuului- sin oli Espanjan johtava humanis- ti Juan Ginés de Sepúlveda (1494– 1573), joka perusteli intiaanien or- juuttamista ja kaikenlaista kaltoin kohtelua, mm. heidän elämellisel- lä luonnollaan. Yksi Bartolomeuksen merkittävimmistä teoksista *Apolo- gética historia summaria de las gen- tes destas Indias* syntyikin vastinee- na Sepúlvedan väitteille.

Kokonaisuudessaan biografia on mukaansatempaava ja erinomaisen hyvin dokumentoitu matka yksittäi- sen miehen kamppailuihin ihmis- arvoisen elämän puolesta ihonvä- riin, rotuun tai kulttuuriseen perin- töön katsomatta. Bartolomeus de las Casasin toiminnassa ja kirjoituk- sissa olivat iduillaan monet nykyi- set perus- ja ihmisoikeudet. Domi- nikaanina hänen päämääränään oli myös uskon totuus (*veritas*): pelas- tus oli mahdollista saavuttaa vain kristillisessä kirkossa, mikä edellyt- ti kääntymistä kristinuskoon. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt pakkokään-

nyttämistä, vaan uskoi ja luotti, että Jumalan luomat "amerintiaanitkin" saatetaan lopulta oikean uskon pariin.

VIRPI MÄKINEN, DOS.

VILLE PÄIVÄNSALO, TAINA KALLIOKOSKI & DAVID HUISJEN, JR. (ED.)

Tolerance: Human Fragility and the Quest for Justice. Theorizing the Postsecular. International Studies in Religion, Politics and Society 3. Wien: LIT Verlag 2017. 278 s.

Tolerance: Human Fragility and the Quest for Justice pohtii nimensä mukaisesti suvaitsevaisuutta, ihmisen haurautta ja häilyvyyttä sekä oikeudenmukaisuuden etsintää. Teos on yhdentoista artikkelin kokoelma. Näistä kukin käsittelee elämistä toisten ihmisten kanssa, ihmisluontoa ja oikeutta omasta, omaleimaisesta näkökulmastaan.

Esipuheessa toimittajat, Päivänsalo, Kalliokoski ja Huisjen, sanoittavat suvaitsevaisuuden käsitettä ja sitä, miten useilla tavoilla se voidaan määritellä. He keskustelelevat siitä, miten ihminen ja ihmiskunta eivät lopulta ole aikomuksissaan ja teoissaan horjumattomia vaan hauraita, ja juuri tämän haurauden taustaoletukselle tulisi myös rakentaa oikeudenmukaista ja rauhanomaista yhdessä elämistä koskeva pohdinta. Teos kysyy ja pyrkii pohtimaan suvaitsevaisuuden eri asteita ja arvoja sekä suvaitsevaisuuden rajoja.

Kirjan artikkelit on jaettu kolmen eri alaotsikon alle käsittelemisensä teemojen mukaan: Liberaalin suvaitsevaisuuden rajamaat (*Frontiers of Liberal Tolerance*), Suvaitsevaisuutta ja oikeudenmukaisuutta

etsimässä (*The Quest for Tolerance and Justice*) sekä Hauras oikeudenmukaisuus ja ihmisen tarpeet (*Fragile Justice and Human Needs*).

Ensimmäinen osa alkaa Khalid Tailchen artikkelilla "Tolerance Beyond Superiority in the Formation of Non-Violent Identities: Reflections from The Andalusian League (1933–1954)". Tailche keskustelee suvaitsevaisuuden käsitteestä mahdollisesti eräänä muotona asettaa rajoja itsen ja toisen välille. Tämä ei parhaimmillaankaan voi edistää rauhanomaista yhteisloa. Ratkaisua pohditaan Etelä-Amerikassa 1900-luvun puolivälissä vaikuttaneen kirjailijasiirtolaisyhteisön esimerkin valossa.

David Huisjen perehtyy artikkelissaan "Giving Others the Right to Be Wrong: Facing the Temptation to Establish Ideological Hegemony with Pluralistic Societies" oikean ja väärän käsitteisiin ja yksilöiden sekä yhteisöjen värikkääseen tapaan määritellä nämä. Yhteisöissä elävillä ihmisillä on taipumus muodostaa hyvinkin jyrkkiä mielipiteitä oikeaa ja väärää koskien – enemmistöllä on niin ikään taipumus asettaa nämä arvot myös muille.

Taina Kalliokoski tarkastelee yhteiskunnan reaktioita kouluampumisiin artikkelissa "Liberal Society and Desire for Communités: The Case of Finnish School Shootings". Yhteisöllisyys sekä sen koettu puute puhuttivat tilanteessa poliitikkoja, toimittajia ja muuta yleisöä laajasti. Kalliokoski asettaa tekstissään kysymyksiksi yhteisön ja siihen kuulumisen ehdot sekä yhteisön luonteen: odottaako yhteisössä lämmin syli vai isku vyöllä?

Kirjan ensimmäisen osan päättää Kaisa Iso-Herttuan "Rethinking Locke: How Far Should a Liberal State Tolerate the Minorities' Freedom of Conviction?". Miten toimia tilanteessa, jossa uskonnollinen laki kohtaa maallisen yhteisön siviililain? Artikkelissa peilataan John Locken näkemyksiä yhteisöstä, joissa kaikkiin yhteisöön kuuluvien, myös us-

konnollisiin yhteisöihin kuuluvien, tulisi pyrkiä ensisijaisesti yhteiseen hyvään siviililain puitteissa. Olenaisinta on kuitenkin, että kunkin osapuolen ihmisarvo, oikeus uskonnolliseen vakaumukseen ja tasa-arvoinen kohtelu lain edessä toteutuvat.

Toinen osa, Suvaitsevaisuuden ja oikeudenmukaisuuden etsintä, alkaa Ville Päivänsalon pohdinnalla "Tolerating Human Fragility and Strengthening Socio-Economic Justice". Yhteisö koostuu yksilöistä, joilla on kullakin omat tavoitteensa. Myös yhteisön hyvä löytyy useimpien esityslistalta, mutta ei silti kaikkien. Päivänsalo keskustelee tekstissään siitä, miten suhtautua yhteisössä oman edun tavoitteluun, semminkin kun se saattaa parantaa yhteisön elinoloja kokonaisvaltaisesti. Haasteen yhteisön jäsenten toiminnan arviointiin asettaa myös se, ettei ketään voi tuomita toimimaan vain välineenä yhteisön edun tavoittelussa.

Teemaa jatkaa Toni Koivulahti, joka tarkastelee artikkelissa "Super Fragile Humanity: Creation, Apocalypse and the Ontology of Violence" moraalisen toiminnasta, sen tunnistamisen vaikeudesta ja puutteesta sekä tämän puutteen hyväksymisestä. Otsikkonsa mukaan kirjoituksessa pohditaan ihmisyyden moraalista haurautta, mikä juontuu kaikkien yksilöiden moraalisten heikkouksien summasta. Maailman kurjuus ja viheliäisyys johtuvat monien ihmisten näennäisesti harmittomista päivittäisistä valinnoista, jotka kuitenkin huomaamatta aiheuttavat alkuperäisen valinnan tehneelle näkymättömäksi jäävää kärsimystä.

Suvaitsevaisuutta ja oikeudenmukaisuutta etsitään myös artikkelissa "A Tolerant Society as a Precondition for Sustainable Religious Freedom and Peaceful Politics: The Case of Bangladesh". Siinä kirjoittajat Abu Sayem ja Jibon Nesa korostavat suvaitsevaisuuden ilmapiirin tavoittelun tärkeyttä etenkin uskonnollisesti ja poliittisesti monikirjavas-